

KOMPLEKSNI LINGVISTIČKOSTILISTIČKI POSTUPAK S GLEDIŠTA JEZIČNE KOMUNIKACIJE

U raspravi se pokušava konstruirati i predložiti jedan kompleksni epistemološki stilistički model. Taj model izlazi iz jezične komunikacije, teorije obavijesti i strukturalne lingvistike kao "podloge" i njihova je "nadgradnja", koje mu služe za analitičku usmjerenost, analitičke operacijske postupke, te za metajezični i opisni instrumentarij. Rasprava sadržava teoretsku podlogu, konstrukt modela i njegovu eksplanaciju.

1. Lingvistička stilistika karakterizira se temeljnim problemskim područjima. Pristupa joj se s općeg znanstveno-metodološkog stajališta kao metodi kojom se izučavaju jezik i stil. Određenje je globalno, naznačava predmetno-sadržajnu usmjerenost.

Disciplinarni znanstveni rang lingvističke stilistike zahtijeva i sustavnu metodologiju. Zahtjev izlazi iz pristupne razine lingvističkoj stilistici. Ističemo da pitanje metoda kao logičkih i operativnih postupaka na kojima se temelji ta disciplina još nije sustavno riješeno. Problem se metoda može riješiti iz perspektive strukturalne lingvistike. Konstrukt bi mogao sadržavati ove posebne, specifične metode:

- metodu stilističke opozicije
- metodu stilističke markiranosti/nemarkiranosti
- metodu stilističke distribucije
- metodu stilističkog izbora
- metodu stilističkog eksperimenta
- metodu stilističke preoblike
- komparativnu stilističku metodu
- komunikacijsku stilističku metodu

Sabrane su i uzete iz tipova strukturalne lingvistike, dakle iz pripadnog područja lingvističke stilistike. Determinacijom *stilistička* u nazivu ističe se znanstvena odnosno područna pripadnost i znači *specijalna, posebna*. Stilistička je distribucija specijalna distribucija, izbor također, itd.

Komunikacijska je metoda konstruirana.

Osim toga, stilistička metodologija obuhvaća opće metode i tehnike koje se zovu pomoćnim metodama.

Naznačeni metodološki konstrukt plodan je u studiju stila, omogućuje da se u stilističkim istraživanjima i analizama načine epistemološki modeli kojima se definiraju stili-

stički fenomeni u svoj svojoj složenosti. Jedan se od modela fokusira u ovoj raspravi, obrazlaže i predlaže.

2.0. U suvremenoj znanosti o jezičnoj komunikaciji izdvajaju se dominantni pristupi: strukturalnolingvistički, iz perspektive teorije obavijest i psiholingvistike. Među-disciplinarna suradnja korelativno je poticajna. Promatrano iz naznačenih parametara, komuniciranje se problemski postavlja pred izučavaoca. Izuzetno je složen mehanizam, u znanosti još nisu usuglašeni stavovi niti su riješeni svi problemi pojedinih faza i primjehe. U raspravi komunikacijske elemente terminologiziramo, integriramo i promatramo na razini kompleksnoga lingvističkostilističkog postupka. Želimo postići stupanj egzaktnosti, cjelovitosti i ekonomičnosti u stilističkim analizama.

2.1. Razinama, vrstama i sredstvima komuniciranja pristupa se iz pretpostavaka namjene (funkcije) i strukture.

Moderno organizirane društvene zajednice služe se složenom mrežom komunikacija. Jezik je najznačajnije i najneposrednije sredstvo komuniciranja. Osobinama usmjerenosti, prenosnosti, simboličnosti, proizvodnosti, kombinatoričnosti, raščlanjivosti, otvorenosti, gipkosti, živosti, promjenljivosti najprilagodljivije je sredstvo komuniciranja na nižim i višim razinama.

Neposredno komuniciranje nije moguće. Svaki je njegov oblik posredan bez obzira na razinu, blizinu sugovornika, količinu i kvalitetu poruke.

Središnje mjesto u razmatranju komuniciranja zauzima poruka i prenosnost poruke.

2.2. U konstrukciju modela komunikacijskog procesa većina autora uvela je ove činioce:

1. poruka (= sadržaj, smisao, obavijest, informacija, referenca)
2. govornik (= aktivni sugovornik, odašiljalac, pošiljalac poruke)
3. kôd (= jezična pravila koja omogućuju govorno ostvarenje poruke, pravila izbora, povezivanja, kombiniranja jezičnih komponenata na svim struktur-nim razinama, "šifra")
4. (en)kodiranje (= pretvaranje poruke u sistem komunikacijskih signala, oznaka, govorenje, pisanje)
5. komunikacijski kanal (= govorenje, slušanje, čitanje, prijenos poruke, pripočajni kanal)
6. slušalac (= primalac poruke, sugovornik, čitalac, sudionik u komuniciranju)
7. dekodiranje (= pretvaranje komunikacijskih oznaka u spoznaju i saznanje s ciljem odgovora i reagiranja sugovornika, razumijevanje i shvaćanje poruke, identificiranje, "dešifriranje" poruke)
8. redundancija (= obavjesni suvišak predvidiv na osnovi konteksta, predvidivost, zalihost)
9. kontekst: a. stvarni, situacijski, stvarna pojava o kojoj se govori; b. govorni, jezična, govorna ili misaona cjelina kojoj pripada manja jezična jedinica

2.3. Poruka je mentalna, psihološka kategorija u obliku predodžbe i pojma. U nju se uključuju i osjećaji, uzbuđenje, znatizelja. Označuje semantički sadržaj.

Funkcije poruke utemeljene su na Organon-Modellu K. Bühlera:

1. prikazivanje (Darstellung), razlikovno-označajna funkcija s obzirom na predmet, pojavu
2. izražavanje (Ausdruck), subjektivna funkcija s autousmjerenjem govornika
3. obraćanje (Appel), usmjerenje na slušaoca

Jakobsonov model obuhvaća šest funkcija:

	REFERENCIJALNA	
	POETSKA	
EMOTIVNA	FATIČKA	KONATIVNA
	METAJEZIČNA	

(engl. referential, emotive, conative, phatic, metalingual, poetic)

Funkcije određuju strukturu i govornu realizaciju poruke. Funkcije se osamostaljuju ili prožimaju. Poruka je rijetko organizirano tako da vrši samo jednu funkciju. Stupanj dominantnosti mijenja se prema okolnostima te potrebi koja je u danom trenutku najvažnija u komuniciranju. Kritičke su točke preklapanje funkcija poruke, nemogućnost i ometenost pri identificiranju, nepoznavanje i zamjena kodova. Javljuju se na višim razinama komuniciranja iz sfere duhovnog života: književnost, znanost, filozofija, politika, religija. Uključuju stupanj obrazovanja, životno iskustvo, karakterne crte, temperament, maštu i kodove iz tih područja.

2.4. Sredstva kojima se ostvaruje i strukturira poruka jesu jezična i nejezična. Predodžbe i pojmovi u svijesti govornika imaju jezičnoznakovnu formu. Poruka se ostvaruje dovođenjem u relacije jezičnih znakova. Obrazuju hijerarhijske sisteme. Leksik je jedan od najvažnijih. On je pojmovni jezični fond. Pojmovne se relacije ostvaruju gramatički. Jezična komunikacija strukturno se određuje: leksik organiziran gramatički. Svaki je iskaz kompleksan. Jezična jedinica u njemu implicira drugu jedinicu: subjekt → predikat, imenica → atribut i apoziciju, tranzitivni glagol → objekt, itd. Odnosi se i na fonološku i morfološku razinu. Izbor i kombinacija osnovni su postupci u povezivanju jedinica u govornoj aktualizaciji. Izbor se vrši iz paradigmatičkih skupova formiranih asocijativno oko nekoga središnjeg leksema po semičkoj, tvorbenoj ili samo glasovnoj sličnosti. Grupiranje se vrši oko osnovnih članova. Svaka se jedinica uzima iz nekoga ekvivalentnog skupa postupkom selekcije. Skupovi su ograničeni brojem jedinica i mogućnostima relacijskih veza s jedinicama drugoga skupa. Ograničenja obuhvaćaju strukturiranje poruke s referencijalnom funkcijom (denotacijskom, priopćajnom). U njoj su relacijska polja prirodno ograničena. U ekspresivnoj funkciji poruke (konotacijskoj) govornik intuitivno i individualno uspostavlja veze i tako proširuje prirodne mogućnosti povezivanja. Količina i kvaliteta poruke uvećavaju se u konotacijskom jeziku. Međutim, jezik se denotacije i konotacije uvjetuju, preklapaju. Ti se odnosi u procesu kodiranja i dekodiranja, tj. s govornikova i sa slušaočeva stajališta određuju kao *poznato – nepoznato, predskazivo – nepredskazivo, dano – novo, očekivano – neočekivano*. Govornik se u komuniciranju odlučuje za polaznu točku. Obavijest se *izriče i ističe*. Obavijesna se razina razlikuje od razine pod-

loge. Slušalac uočava distinkcije, ili izjednačuje obje razine, ili zamjenjuje razinu podloge s razinom obavijesti, što je uvjetovano govornim i stvarnim kontekstom, "bukom" u kanalu i drugim okolnostima.

Iz odnosa izlaze količina i kvaliteta poruke. Egzaktno se mjere stilističkim eksperimentom supstitucije jedinica. Proporcionalne su broju mogućnosti zamjene: većem broju mogućnosti zamjene odgovara veća količina i kvaliteta poruke zbog isključenja anticipacije. Obratno, maksimalna predvidivost smanjuje ta svojstva poruke do minimuma. Tako formulirani odnosi imaju rang stilističke zakonitosti. Iz nje se, te zakonitosti, prosuđuje pristupačnost, hermetičnost, opskurnost, ishitrenost, originalnost književnoumjetničkog diskursa. Estetičke vrijednosti ostvaruju se između dvaju kontrapunktova.

2.5. Postavke iznijete u tome odjeljku temeljnog su značenja. Eksplicirat ćemo ih na tri različita predloška.

1.5.1. Anđelko Vuletić

Kiše

Kiše se rađaju u dalekim nekim lukama
kroz otvoreno nebo kroz prolomljeno staklo dana
bez dana

Jurišaju i lete
kiše lutaju plutaju bludaju
gutaju more dobrotvore i zore
ali kiše ustaju i ne sustaju
u više kiše u burne bure jurne juriše
Satiru zatiru sapiru

Očito je pjesnik potaknut prirodnom pojavom. Kiša je tema te pjesme. Prva su tri stiha vizualna slika prigušene svjetlosti dana. Sugeriraju prostranstvo daljina i visina. Ostalih šest stihova uokviruju diluvijalnu akustičku sliku.

Pjesnik je u evociranju pojave opsjednut asocijativnim povezivanjem leksika. Mogu se uspostaviti ovi paradigmatički nizovi:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
<i>dana</i>	<i>k-iše</i>	<i>rađ-aju</i>	<i>dobrotv-ore</i>	<i>bur-ne</i>	<i>jur-išaju</i>	<i>s-at-iru</i>
<i>bez dana</i>	<i>v-iše</i>	<i>juriš-aju</i>	<i>m-ore</i>	<i>bur-e</i>	<i>jur-ne</i>	<i>z-at-iru</i>
		<i>lut-aju</i>	<i>z-ore</i>			<i>s-ap-iru</i>
		<i>p-lut-aju</i>				
		<i>blud-aju</i>				
		<i>gut-aju</i>				
		<i>ust-aju</i>				
		<i>s-ust-aju</i>				

U nizu 1. uspostavljena je tvorbeno–značenjska veza i veza istovjetne glasovne strukture. Gen. s prijedl. *bez dana* izaziva novu asocijaciju: *bez dana* → *bezdana* (nom. jd. *bezdan*, *provalija*, *ponor*). Pojačava vizualnu sliku, nagovještuje neraspoloženje, tjeskobu.

Nizovi 2. i 4. motivirani su glasovnom sličnosti druge sekvencije.

Inicijalne sekvencije 5. i 6. čine značenjsko–tvorbeni paronomastički skup. Označuju najviši stupanj intenziteta pojave.

Nizovi 3. i 7. obrazovani su po glasovno–tvorbenom kriteriju. Tvorbena prezentska sekvencija *–aju* i sekvencija *–irū* ritmotvorni su elementi. Suglasnička aliteracija praskavih prekidnih *p, b, t, d, k, g* povezuje jedinice 3. niza u prvoj sekvenciji. Dominiraju u tekstu. Udruženi su s drugim suglasničkim grupama ostalih nizova:

5. stih	kš	lt	plt	bld			
6.	gt	r	dbrt	zr			
7.	kš	st	sst				
8.	š	kš	br	br	r	rš	
9.	str	ztr	spr				

Suglasničke aliteracije imaju onomatopejsku izražajnost. Njima se konstituira akustička slika. Povezuju u strukturu cjelinu sve paradigmatske nizove. Evociranje leksika motivirano je pretežno fonetsko–morfološkim asocijiranjem.

Sintagmatski su nizovi uglavnom jezgreni, s malo zastupljenom derivacijom:

	– se rađaju
	– jurišaju
	– lete
	– lutaju
	– plutaju
kiše →	– bludaju
	– gutaju
	– ustaju
	– ne sustaju
	– satiru
	– zatiru
	– sapiru

Pokazuju da samo jedan od dvanaest glagola u predikatskoj relaciji sa subjektom pripada priopćajnom relacijskom nizu. To bi bili ovi glagoli: *padati, liti, lijevati, pljuštati, rominjati, sipiti, rositi*. Međutim, pjesnikova prezentacija ne pripada jeziku priopćajne komunikacije. To je jezik konotacije i u njemu je takva veza moguća.

Pojava je ekspresivno evocirana. Oslušujemo s pjesnikom mlazove i rojeve kišnih kapi, do nas dopiru njegovi grčevi, trzaji, srdžba.

Opis i interpretacija usmjereni su na dominantne, primarne kodove:

1. jezični kôd

a. na fonološkoj razini

- b. na morfološkoj razini
- c. na sintaktičkoj razini
- 2. čulni kôd (Opisana pojava evocirana je perceptivno-akustički.)
- 3. psihološki kôd (Sugerirano je doživljajno stanje i raspoloženje.)

Čulni i psihološki kodovi naslojeni su na jezični kôd.

Pjesma otvara mogućnost uključenja i drugih kodova. Nemoguće je završiti dijalog sa svijetom pjesme.

2.5.2. Kodnim naslojavanjem osobito se karakteriziraju jezične mikrostrukture s visokim stupnjem funkcionalnosti (= osnovna stilska sredstva, stilske figure, stilemi). Kondenziraju poruku postupkom reduciranja jezičnog materijala koji stoji u obratnom odnosu s količinski i vrijednosno uvećanom porukom. Jezični se materijal kompenzira uvođenjem kodova iznad jezičnog kôda.

Eksplikaciju ćemo provesti na osnovnom stilskom sredstvu *poredbi* (*komparaciji*) iz Andrićeve proze "Prokleta avlija". Poredba je naime najučestalija stilska figura u toj prozi. Reprezentativni je primjer:

[1] Stražari su ugonili apsenike u ćelije, [2] a oni su, kao neposlušno i raštrkano stado, bežali ispred njih [3] i sklanjali se u udaljene krajeve dvorišta.

(Još koji primjer: ... neki krkljaju kao zaklani. – To je čovek nevin kao jagnje. Itd.)

Semička su joj svojstva: 1. član iz paradigmatike *humanog*, 2. iz *faunističke* paradigmatike.

Jezični opis:

Zauzima geometrijski strogo središnje mjesto u parataksi:

1.R → 1. segment 2.R → poredba → 2. segment 2.R → 3.R

(R = rečenica)

Izuzetnost značenja istaknuta je intonacijski (odjeljivanje obilježenom interpunkcijom ,).

Strukturirana je kao zavisno-odredbena sintagma:

upravni član (regens) – stado

prvi zavisni član (rectum₁) – neposlušno

drugi zavisni član (rectum₂) – raštrkano

Rectum₁ i rectum₂ međusobno su nezavisni. Regens je u posrednoj vezi s predikatom 1.R. Gramatička je veza relacijski rekcijska (tranzitivni glagol → direktni objekt). Semantička bi veza bila denotacijska (*ugoniti stado*). Međutim, veza ostvarene rekcije u 1.R (*ugoniti apsenike*) jest konotacijska.

Daleka je i neprozirna veza rectuma₂ s predikatom 2.R što se sadrži u korjenitim morfemima: raš-trk-an-o : bež-a-ti (< beg-). Veza je semička: *brzo se kretati, udaljavati, uklanjati*.

Zaključujemo da *poredba* ostvaruje s okolinom koherentnu jezičnu strukturu.

Logičko-sadržajna analiza:

1. Stado *bježi zbog straha*. (imanentno značenje)
2. Zatvorenici *su bježali zbog straha*. (kontekstualno značenje)
3. Stado *je* kad bježi zbog straha *neposlušno i raštrkano*. (imanentno opće svojstvo jedinki te vrste)
4. Zatvorenici *su* kad su bježali zbog straha *bili neposlušni i raštrkani*. (kontekstualno značenje)

Zatvorenici koji su bježali zbog straha, bili su neposlušni i raštrkani kao što je stado uvijek neposlušno i raštrkano kad bježi zbog straha.

Konkluzija je u logičkom smislu relevantna jer obuhvaća sve značajke 1, 2, 3. i 4. premise. Istovjetne osobine *prenose se* s općeg (imanentnog) na pojedinačno (kontekstualno).

Razmatranja su u okviru *jezičnog i logičkog kôda*. Uključen je i *psihološki kôd*. Složit ćemo se da je to točno, ali je i nedovoljno za određivanje količine i vrijednosti poruke. Tako je pokazano samo njezino referencijalno svojstvo. Međutim, jezična analiza upućuje i na druge razine razmatranja. Poruka se prosuđuje na višem stupnju iz *etičkog kôda* jer ga sadržava. Povezuju se dva različita područja: *humano* i *bestijalno*. Veza je očuđujuća, neočekivana. Poruka je konotacijska, dobiva tematsko-idejnu vrijednost. Komentira se: represija nad ljudskim integritetom animalna je, brutalna je, ponižavajuća je. Upravo je tako u diskursu Andrićeve proze. I uopće. Poredba sublimira piščevo etičko opredjeljenje i uzdiže se na stupanj metafore koja ostaje kao post scriptum djela.

Kritičko prosuđivanje kôdne analize pokazuje da je put od ishodišnog do primarnog kôda neobavezan. Izlučno se fokusira prestižni i za komuniciranje poruke najvažniji kôd. Stav se usuglašava s teorijom recepcije. Kodovi podloge anticipiraju se. Odnosi se i na jezični kôd.

2.5.3. U ovome se primjeru eksplikacije promatraju tematski leksemi diskursa s razvijenim kontekstualnim značenjima. Temelj su strukturne koherencije diskursa i sredstvo estetizacije poruke.

Laza Lazarević

Sve će to narod pozlatiti
(odlomci)

1.

“Sunce se beše rasplinulo u dalekoj prekosavskoj ravnici, i samo još povrh mesta gdje ga je nestalo pružahu se u nebo dugačke, svetle beličaste zrake, kao da je otud sa zapada pomolio neko *grdnu šaku sa raširenim i na gore okrenutim prstima...*”

2.

“Nasred srede stajaše jedna drvena stolica, sa slomljenim sedištem i slomljenom i tako živopisno ispruženom *nogom*, kao da hoće da se fotografiše.”

3.

“— Moj sin? Kazandžija! Eh, da vidite kako taj radi. U njega *ruka*, vidite, ovde deblja, nego u mene *noga* ovde. Ja sam zbog ovih oskudnih vremena prodao sve što sam imao — šta će mi? — samo sam alat ostavio. Ali dok je njegovih *ruku* i alata, biće nama dvojici hleba, pa baš da nas je i desetoro.”

4.

“Kapetana kao da neka ledena *ruka* ščepa za srce; ali ta *ruka* tako isto naglo popusti, jer on u isti mah opazi kako se preko ćuprije kreće jedan čovek u prostom vojničkom odelu, a bez desne *noge* i leve *ruke*.”

Odlomci su reprezentativni s obzirom na kontekstove u kojima dolaze leksemi udova *ruka* i *noga*. Zastupaju kriterije distribucije u literarno-kompozicijskom postupku (ekspozicija, tok, kulminacija, rasplet) i u lingvističkom smislu.

Leksemi udova imaju u tim kontekstovima četiri stilistička funkcionalna semantička polja: *metonimijsko* (1), *porredbeno* (1, 3, 4), *metaforičko* (1, 2, 4), *osnovno leksičko* (3, 4).

Priopćajnoj funkciji (4) prethode suptilna konotativna obilježja (1, 2) koja su vrijednosna. Asocijativno naslućuju stvarnost koja se ukazuje (4). “*Grdna šaka sa raširenim i na gore okrenutim prstima*” (1) proteže se preko cijeloga teksta kao ruka kobi. Implicitna negacija (2) ukazuje se kao minus-svojstvo (4). Time su uvećana svojstva poruke. Obavijesna je funkcija anticipirana.

Prosudivanje sa stajališta lingvističke statistike podupire iznijeti stav. Frekvencija je tematskih riječi: *ruka* — 16, *noga* — 26. Četiri utvrđena kontekstualna značenja odgovaraju kvadratnom korijenu za prvi. Drugi je na demarkativnoj granici banalnosti. *Ruka* je distribuirana u većem broju konotativnih kontekstova, nosilac je veće vrijednosti poruke. *Noga* je također u takvim strukturama, ali dolazi pretežno u osnovnoj značenjskoj funkciji. Cjelina tekstovne strukture i stvarni kontekst (realistička pripovijetka, položaj ratnih invalida u Srbiji u autorovo doba) opravdanje je za veću frekvenciju u primarnoj funkciji. Unatoč tome, osjeća se ishitrenost u pojedinim dionicima gdje je koncentriranjem frekvencije prenaplašena predvidivost i redundancija.

3.0. Strukturno je svaki diskurs sistem znakova i sistem pravila kojim se jezična sredstva organiziraju u funkciji nosilaca poruke. Književno se djelo ostvaruje također u okviru sistema karakterističnih za jezično znakovne sisteme.

S funkcionalnog (komunikacijskog) stajališta poruka je temeljna i najviša vrijednost svakog iskaza.

Kako su razina strukture i razina poruke dvije razine, pred analitičara se postavljaju problemska metodološka pitanja sadržana u postupku “ili — ili” ili “i — i”. Komunikacijska analiza obuhvaća istodobno poruku i njezino jezično strukturiranje, optira dakle za postupak “i — i”. Pomiruje stav dugo vođene i iscrpne diskusije o “jedinstvu sadržaja i forme”. Stav je suglasan s duhom evropske lingvističke tradicije u kojoj semantika nikada nije bila isključena.

3.1. Stojimo na stajalištu da se na komunikacijskim pretpostavkama može izgraditi i konstruirati jedan stilistički analitički model. Obuhvaća sve jezičnostilističke strukturne razine: fonostilistiku, morfo(no)stilistiku, leksostilistiku, sintaktostilistiku i semantostilistiku. Polazište je viša jezična strukturna razina – sintaktička i diskursna. Promatraju se i utvrđuju:

- A. a. semantička područja leksičkih jedinica koje se povezuju
- b. gramatičko povezivanje leksičkih jedinica
- (Komponente a. i b. ulaze u jezični kôd.)

- B. svojstva i funkcije poruke:
  - a₁. denotacijska
  - b₁. konotacijska

Između A. i B, te između a. i b. koje pripada A. i između a₁. i b₁. koje pripada B. vladaju ovi odnosi:

1. A. i B. uvjetuju se
(Strukturama se forme projicira struktura sadržaja u komuniciranju. I obratno.)
2. a. i b. koje pripada A. ne uvjetuju se
3. a₁. i b₁. koje pripada B. isključuju se
- 3₁. a₁. i b₁. koje pripada B. relativiziraju odnos
(a₁. = b₁. ili b₁. = a₁.)

Konstruktivski model postulira se ovako:

I.

- A. a. Ako je leksičko-semantička relacijska veza primarna (osnovna, prirodna)
- b. gramatička struktura ovjerena (standardnojezična),
- B. = a₁.

II.

- A. a. Ako je leksičko-semantička relacijska veza individualna (intuitivna, neuobičajena),
- b. kao u I. A,
- B. = b₁.

III.

- A. a. kao u I. A,
- b. gramatička struktura neovjerena,
- B. = b₁.

IV.

- A. a. kao u II. A,
- b. kao u I. A,
- B. = b₁.

V.

- A. a. kao u II. A,
- b. kao u III. A,
- B. = b_1 . s visokim stupnjem stilističke obilježenosti, nepristupačnosti, hermetičnosti

Na fonološkoj i morfo(no)loškoj razini model dobiva ove značajke:

VI.

- A. Ako su a. i b. fonološki i morfo(no)loški neintencionalno strukturirani,
- B. = kao u I, II, III, IV, V

VII.

- A. Ako su a. i b. fonološki i morfo(no)loški intencionalno strukturirani (glasovne figure, rimarij, intonacija i dr.),
- B. = b_1 . uvijek

Analiza se provodi:

- a. opisom jezičnih i nejezičnih sredstava
- b. prosuđivanjem funkcionalne opterećenosti jezičnih razina nosilaca poruke.

Opisom se na sintaktičkoj razini i razini diskursa obuhvaćaju: jezgrovitost, derivacija, redosljed riječi i rečeničnih članova, vrste rečenica po sadržaju, sastavu, odnosu, morfologija rečenice, kongruencija, rekcija, aktualizatori, rečenična fonetika i fonologija, izvanrečenični dijelovi, nejezična sredstva.

Opisuje se sintaktičkim shemama i simbolima. Primjenjuje se i lingvistička statistika. Konstatiraju se vrste izbora, njihov odnos, distribucija, izražajne varijante.

Prosuđivanjem se zahvaćaju opisom utvrđene razine. Prosuđivanje je uvođenje semantičke razine koja je za komuniciranje najvažnija. Utvrđuju se denotativne i konotativne strukture. Leksičke, gramatičke i fonološke razine te nejezična sredstva ovjeravaju se semantički sa stajališta relacijskih veza, ekonomičnosti, redundancije, očekivanosti, neočekivanosti, afektivnosti. Asocira se na njih. Ukoliko su pobuđene asocijacije snažnije, veća je količina i kvaliteta poruka ostvarenih tekstem. Takva aktivnost naziva se u teoriji komunikacije interpretativno ponašanje čitaoca.

Analiziraju se ove osobine u vezi s porukom:

- događaj, pojava – sadržaj
- uzročno-posljedična povezanost struktura nosilaca poruke (denotacijskih, konotacijskih)
- efekti konotacijskih struktura s obzirom na količinu i kvalitetu poruke
- omešteno komuniciranje među likovima
- neostvareno komuniciranje među likovima
- ometeno i neostvareno komuniciranje likova sa svijetom
- autorovi stavovi prema iznijetom događaju
- autorovi stavovi prema likovima

- stavovi prema svijetu preko događaja i likova
- izražajne forme s obzirom na događaje i likove
- čitaочеvo interpretativno ponašanje

Ometeno i neostvareno komuniciranje stalni je izvor tema i motiva u književnosti. Neuspjeh komuniciranja na subjektivnoj razini najizražajniji je vid neusklađenosti kôda. Tim temama pisci pristupaju komično, humoristički, tragično, realistički, naturalistički, filozofski.

4. Pokusni primjeri interpretacije:

4.1. Značajke nosilaca poruke u pripovijetki

Put Alije Đerzeleza Ive Andrića

Kompozicijski plan naznačuje strukturne segmente nosilaca poruke:

- I. Đerzelez u hanu: 1. interijer hana; 2. gosti u hanu; 3. Đerzelezov dolazak i portret; 4. "Bol mu je zadala nježnost i ljepota u njegovoj blizini"; 5. predstava poniženja; 6. srdžba; 7. odlazak;
- II. Đerzelez na putu: 8. putovanje s kaluđerom; 9. odmetnici i raspusnici braća Morići; 10. portret ciganke Zemke; 11. retrospektiva; 12. još jedna predstava poniženja;
- III. Đerzelez u Sarajevu: 13. pogubljenje braće Morića; 14. Katinka; 15. i još jedno poniženje; 16. spoznaja o vlastitoj nemoći komuniciranja sa ženama; 17. kod Jekaterine; 18. meditacije o odnosu muškarac – žena

Ekspozicija (1, 2) i digresije (8, 9, 11) jesu retardirajući dodatak i na njima nije nipošto piščevo težište. Njime se u manjoj mjeri karakteriziraju i drugi segmenti. Predstavljaju podlogu, kontekst, za nosioce veće količine i vrijednosti poruke u izlučnim strukturama. Retardirajući elementi priprava su za jače isticanje i najavu ovih drugih.

Poruka je u ekspoziciji denotativna s obavijesnom funkcijom. Izraz je ekonomiziran sintaktičkim strukturama bez razvijenih dijelova. Redundancija i predvidivost su male.

Đerzelezov dolazak (3) očekivan je s čitaочеva gledišta. Najvažnije se saopćava na kraju. Deskripcija je razvijena. Sintaktičke strukture dobivaju derivacijski karakter. Protagonist je prikazan iz dva perceptivna kuta: na konju i u horizontalnoj ravni:

"Na bijelu konju krvavih očiju... On je nosio slavu mnogih megdana i snagu koja je ulijevala strah; svi su bili čuli za njega, ali ga je malo ko vidio, jer je on projahao svoju mladost između Travnika i Stambola."

i:

"Kad sjaha i pođe prema kapiji, vidjelo se da je neobično nizak i zdepast i da hoda sporo i raskoračeno kao ljudi koji nisu navikli da hode pješice... počeo da se gubi strah i respekt i, kao da se izjednačio s ostalima, počeo mu prilaziti i započinjati razgovor."

Izuzetnost protagonista odvađa ga od ostalih likova, on je iznad i ispod njihove razine. Kontrastom se povećava količina poruke.

U početnoj karakterizaciji pisac se angažira u znatnoj mjeri. Glagol i glagolska rekcija jesu funkcionalno najopterećeniji: "... jer je on *projahao svoju mladost između Travnika i Stambola.*" U jeziku denotacije umjesto takva objekta stajao bi neki objekt sa značenjem "jahaće životinje". Kvalifikativom perfekta evocira se neiživljena i promašena mladost, svijet delija, luralica.

Nova obavijest predstavlja protagonista nevješta u govornom komuniciranju:

"U govoru je bio nevješt, svaki čas mu je nedostajala riječ, kao što to biva kod ljudi od djela, i onda bi širio svoje duge ruke i kružio precrnim očima, kao u kunića u kojima se nije razlikovala zjenica."

Pisac ga dimenzionira kao tip uopćavanjem s *kao*.

U 4. segmentu najavljuje se osnovni tematsko-idejni sloj pripovijetke: odnos muškarac – žena. Protagonist ni na tome planu ne umije komunicirati. Stupanj njegove civiliziranosti nizak je. Postupcima i ponašanjem upravljaju biološko-fiziološki impulsi. Čim je ugledao Venecijanku, "Đerzelez je planuo. On je skakao od same pomisli da se ti nježni zglobovi krše u njegovim prstima. Bol mu je zadala ta nježnost i ljepota u njegovoj blizini."

Neispunjenje je uzrok nezadovoljstvu i duševnom bolu. Uzrok i posljedica naizmjenično se smjenjuju. Pokretački su elementi daljeg toka pripovijedanja.

Jezične strukture afektivnog su intenziteta, izražavaju subjektivnu stvarnost protagonista, njegov odnos prema okolini. Koncentriraju se u emocionaliziranim glagolima. Pokazan je u hedonističkim situacijama u kojima *pijucka, pije, puši, glode, smije se, pjeva, kocka se, terevenči*. Razbuktavaju se mašta i strasti. Manifestiraju se u lascivnom obliku: *želi osvojiti, uzdiše, topi se, zanosi se, plane, uspaljuje, dahće, podrhtava, tresu se, mami se*.

U predstavi poniženja (5), karikiranoj situaciji trčanja, stekli su se uvjeti za interpretativno ponašanje čitaoca, poticaj za tzv. svoju poruku. Protagonist se našao u komičnoj i žalosnoj situaciji u kojoj mu nije mjesto. Asociranje se može usmjeriti prema lektiri, npr. na Albatrosa Charlesa Baudelairea, Cervantesova Don Quijotea, ili na vlastiti sud. Te mougčnosti dalje nude segmenti 12, 16, 17, 18.

Pisac slijedi osnovnu crtu izuzetnosti protagonista. U srdžbi (6) on opet ulijeva "strah i respekt". Ali ne mijenja se nemogućnost komuniciranja (7):

"A kad malo poodmače, on vidje, i nehotice, u samom uglu hana udubljen njen prozor. *Gledajući taj prozor, zatvoren, hladan i zagonetan, kao ženski pogled i ljudsko srce*, diže se u njemu svom snagom već zaboravljeni gnjev i jad."

Obilježene sintagme pokazuju maksimalno angažiranog pisca. Tema se suptilno lirski rafinira od biološko-fizioloških grubih elemenata u finije tkivo. Kvaliteta poruke uzdiže se na stupanj estetskog i univerzalnog.

Protagonistom upravljaju porivi strasti. Situacije se ponavljaju.

Struktura poruke u 10. segmentu naglašava perceptivni kut. Ciganka Zemka je na ljujlašci iznad Đerzeleza, u pokretu, neuhvatljiva, fluidna, sanjari. Kut distancira Đerze-

leza, stavlja ga u podređeni položaj. Fonetika rečenice: "njene dimije su se *plele* i *više* u sto nabora, *lepršale* i *šibale* nebo" evocira *bol*, proživljeni i ponovo doživljeni.

Ne mijenja se stav protagonista prema problemu koji ga muči (14):

"Kao i uvijek kad bi ugledao žensku ljepotu, on izgubi u tili čas svaki račun o vremenu i istinskim odnosima, i svako razumijevanje za stvarnost koja rastavlja ljude jedne od drugih. Videći je onako mladu i punu kao grozd, on nije mogao ni načas da posumnja u svoje pravo; potrebno je samo da ruku pruži!"

Potvrda prethodnih postupaka (4), ovaj put s uvećanim angažiranjem u zaokruživanju Derzelezova temperamenta i karaktera. Težište je poruke na "*stvarnosti koja rastavlja ljude jedne od drugih*". Piščev stav izravno je saopćen. Prevodi se u metajezičnu formulaciju: neusklađenost kôda u izvanjezičnim područjima onemogućuje komuniciranje među ljudima. Odnos muškarac – žena jedan je njihov neostvareni vid.

I drugi Andrićevi likovi imaju teškoća u komuniciranju.

Protagonistova spoznaja o neostvarivosti komuniciranja spora je i spontana. Uvjetošana je iskustvom i ranijim doživljajima: "*I pod tom tvrdom, debelom lubanjom kao da se počelo galiti i svitati...*" Prekida komuniciranje s okolinom, autokomunicira (16, 17, 18):

"I kakve su to žene do kojih se ne može kao ni do boga?"

Osjećao je da ne može nikako da shvati ljude i njihove najjednostavnije postupke, da valja da se odreče i povuče, i da ostaje sam sa svojim smiješnim gnjevom i suvišnom snagom.

Jedino do Jekaterine ide se ravno!

I još se jednom javi misao s kojom je sto puta zaspao, nejasna, nikad do kraja domišljena, a uvredljiva i jada misao: zašto je put do žene tako vijugav i tajan, i zašto on sa svojom slavoš i snagom ne može da ga pređe, a prelaze ga svi gori od njega? Svi, samo on, u silnoj i smiješnoj starosti, cio svoj vijek pruža ruke kao u snu. Šta žene traže?"

Jezične strukturne forme u funkciji nosilaca poruke jesu sintaktičke. Iskonsko pitanje bez odgovora adekvatno je izraženo retoričkim pitanjima, svezremenskim prezentom, direktnim i indirektnim unutrašnjim monologom. Poruka dobiva filozofski karakter, univerzalizira se, izlazi iz konteksta. Završetak je i poziv na produžetak komuniciranja. Poruka se karakterizira visokim estetskim dometom.

U prosuđivanju jezičnih realizacija izlučuju se glagolske kategorije. Frekvencija, vidska (aspekatska), značenjska, oblička i sintaktičko-stilistička svojstva velikog su komunikativnog opterećenja.

Glagoli kretanja najzastupljeniji su. Imperfektivno-iterativni glagoli toga razreda određuju poruku preko protagonista kao neprestano i uzaludno ponavljanje i pokušavanje.

Karakteriziraju se intenzitetom vršenja i izvršenosti (obadva vida) radnje i zbivanja do vrhunca mogućnosti. Izražavaju impulsivnost, žestinu, temperament, napetost psihičkih stanja i situacija.

U meditativnim segmentima glagoli se odlikuju postepenosti.

Među oblicima najzastupljeniji su perfekt (488), prezent (346), aorist (190). Ostali su osjetno neznatniji. Vodeći oblici dolaze u svim sintaktičkim funkcijama. Imaju i iznijansirana značenja koja gramatike ne bilježe.

Perfektom se pripovijedaju i najavljuju događaji, opisuje, objašnjava, biografski karakteriziraju likovi, saopćavaju doživljajna stanja nedoumice, afektivne paraliziranosti, prijetnje, osvete.

Prezentom se pripovijeda paralelan događaj, prošli događaj, opisuje, približuju likovi, biografski karakteriziraju, izražava želja, nakana, prijetnja, zanesenost. Poruka se u njemu najpotpunije sadrži.

Aorist je usmjeren na kazivanje psihičkih momenata napetosti, iznenađenja, bojazni, straha, uzbuđenja, nagle promjene psihičkih stanja, pripovijeda se napet događaj, brzo uklanjanje od moguće i stvarne opasnosti.

Svaka je ta odrednica eksplicitna.

Opće osobine jezika u toj pripovijetki karakteriziraju Andrićevu poetiku. Kolokvijalni (organski) idiom zastupljen je u velikom omjeru. Frazeologizmi, turcizmi i lokalizmi frekventni su i ravnomjerno distribuirani osim u dionicama piščeva interveniranja s ciljem preciziranja poruke. Tada se pisac koristi isključivo standardnim idiomom.

U odnosima organskog i standardnog idioma konfrontiraju se dijakronija/sinkronija, tradicija/suvremenost, prošlost/sadašnjost. U uspostavljenoj korelaciji poruka se dimenzionira kao vizija svijeta i života uopće. Organski idiom nema, dakle, samo funkciju prostorne i vremenske lokalizacije teme i likova.

4.2. Narodna pripovijetka

Nasradin-hodža i Francuz (odlomci)

1. Komuniciranje

“Francuz pogleda u Nasradina pa zaokruži rukom ispred sebe poput kruga, a Nasradin opet rukom kao da presijeca krug na pola. Francuz rukom ispred onoga kruga sa uzdignutim prstima na gore, miče rukom nekoliko puta, a Nasradin opet rukom ozgor kao da što prosipa po onom krugu. Čudi se Francuz pa poteže jaje iz džepa, a Nasradin komad sira pa prema njemu.

2. Francuzova “svoja poruka”

“Ja zaokružim ispred sebe, kô velim: zemlja je okrugla. A on raspolovi, biva, polovina je voda. Ja opet ozdo rukom pokažem kako iz zemlje raste svakojako bilje, a on opet rukom ozgor, pokazuje kako kiša pada i da bez kiše ne može rasti. Ja potegnem iz džepa jaje misleći: evo, ovaka je zemlja, a on pokazao komad sira, biva, taka je kad snijeg pada.”

3. Nasradinova “svoja poruka”

“On zaokruži ispred sebe, kô veli: imam dobru pogaču, a ja kako sam gladan,

jedva dočekam i prepolovim ispred sebe, misleći: pola meni, pola tebi. On opet učini rukom ozdo, kô da kvrca pilav i veli: imam dobar pilav, a ja pokažem rukom ozgo veleći: zamasti, dobro zamasti! On pruži jaje, kô veli: evo, pa ćemo i čimbur ispeći, a ja pokažem komad sira, evo, velim, pa ćemo načiniti omak!"

Geste, mimika, pantomimika i uopće pokreti nejezična su sredstva koja imaju značenje u komunikaciji. Ta se vrsta komunikacije naziva vizualna komunikacija. Vizualno komuniciranje je za ljudski život značajnije od kojega drugog oblika komuniciranja (pisani govor, štampa, likovne umjetnosti, saobraćajni znaci, vizualna stenografija, moda, identitet, položaj, religija). Čulom vida primaju se utisci, oznake poruke, i dekodiraju se poput govornih oznaka.

Geste i mimiku govornik upotrebljava da bi pojačao poruku, saopćio istu obavijest na još jedan način, ili da bi je sasvim zamijenio. Simboliziraju poruku. Kratke su, ekonomične, jednostavne i često upečatljive. Kondenziraju poruku u sažet oblik. Većina je gestovnih i mimičkih pokreta povezana s temperamentom, načinom života, kulturom naroda, socijalnom, nacionalnom i rasnom pripadnosti. Mogu biti i individualni. Imaju razvijene manifestacijske oblike.

U umjetničkom izrazu sredstvo su karakterizacije likova. Pisci ih predočavaju deskripcijom i didaskalijama. Automatske i razne psihopatološke geste osobito su zastupljene u karakterizaciji likova u modernoj književnosti. Mogle bi se promatrati kao postupak i metoda karakterizacije likova.

Metodika interpretacije i izražavanja ugradile su mimičke i gestovne pokrete u svoje sisteme.

Narodni pripovjedač namijenio im je u toj šaljivoj pripovijetki supstituirajuću komunikativnu funkciju umjesto govorne. Iskoristio je njihove nedostatke i postigao šaljiv ugođaj.

Dvojica sugovornika različitog su društvenog položaja i nacionalnosti. Ne mogu govorno komunicirati. Gestovima kodiraju i dekodiraju "svoju poruku". Gestovi nemaju karakter kôdne usklađenosti. Preko gesta prikazani su karakterološki. Francuzovo poznavanje zemljopisa karikirano je kao isprazna i umišljena učenost. Nasradin se prilagođava zatečenoj situaciji i nadmoćan je nad njom. Reagira spontano prema doživljajnom stanju (fiziološkom proživljavanju gladi). Komuniciranje je samo prividno ostvareno.

U toj pripovijetki pokazana je jedna od poteškoća komuniciranja.

4.3. Jovan Sterija Popović

Pokondirena tikva

Čin II

Scena V (odlomak)

1. "RUŽIČIĆ (Evici): Blagozračna Heleno.
2. EVICA: Moje je ime Evica.
3. RUŽIČIĆ: Ti si Evica, no zato opet Helena; devojka, no zato opet boginja.
4. EVICA: Oprostite, ja nisam boginjica.

5. RUŽIČIĆ: Junonin soputniče, prekrasni paune, imaš li ponjatija o poeziji?
6. EVICA: Što je to poezija?
7. RUŽIČIĆ: Niže neba i previše ljudi, previše pregrdnih planina leži pačezemni prestol, na kojem pjesnoslovije tiho toržestvuje. Tamo se mi stihotvorci na vazdušni krili penjemo i duh pačezemno uslađavamo.
8. EVICA: Nije vam tamo zima?
9. RUŽIČIĆ: Ognj stihotvorstva svoje ljubima obilno greet.
10. EVICA: A kad ogladnite?"

Kôd je neusklađen na svim razinama. Odgovara V₁ u navedenom konstrukcijskom modelu. Smetnjama su zahvaćeni svi činoci komunikacije. Kontakt je prisilan i neprirodan. Individualne, socijalne, jezične i nejezične komponente polarizirane su i kontrastne. Prepreka u komuniciranju ojačana je i nesavlađiva:

<i>Ružičić</i>	→	←	<i>Evica</i>
intelektualac, pjesnik	→	←	priprosta, neobrazovana djevojka
bez smisla za realno	→	←	u svijetu realnosti
apstraktno izražavanje	→	←	nemoć shvaćanja
“visoki stil”	→	←	“niski stil”
emfaza lišena ekstaze	→	←	spontanost
dijakronija	→	←	sinkronija
srpskoslavenski idiom	→	←	kolokvijalni idiom

Ružičićev nastup (1) karakterizira se retoričkim apostrofiranjem. Evica nastoji utjecati na nj da izmijeni kôd (2). Međutim, Ružičićevo udvaranje (3) istovjetno je s apostrofiranjem i najavljuje paradigmatički adekvatno nizanje. Maksimalna nepredvidivost Evičina reagiranja (4) dobiva snagu klimaksa. Leksem *boginja* (= 1. *božica*, *žensko božanstvo*; 2. *vrlo lijepa ženska osoba*) ne razlikuje (“nema u iskustvu”) od homonima *boginje*, pridj. *boginjav* (= *zarazna bolest s crvenkastim gnojnim bubuljicama; koji nosi tragove od boginja, rohav, ospičav*). Ta je replika nosilac najveće količine poruke. U njoj su koncentrirane sve pobrojane subjektivne osobine toga lika. Dalje se potvrđuju (6, 8, 10).

I Ružičić ostaje dosljedan svome kodu, upotpunjuje ga i zaokružuje (7).

Neostvareno komuniciranje u toj najautentičnijoj sceni Sterijine komedije *Pokondirena tikva* osvjetljava piščev stvaralački postupak: stvaranje komičnih situacija na govornim nesporazumima. Sterijina komika pretežno se zaustavlja na tom stupnju. Ima izvore u piščevu stavu prema jeziku. Njegovo vrijeme i sredina karakteriziraju se diglosijom. Srpskoslavenski jezik u službi je kulturnih potreba, on je jezik literature. Narodni jezik ima kolokvijalnu funkciju i funkciju administrativno-pravne pismenosti. Sterija je smatrao da se dva jezika ne isključuju, nego dopunjuju. Dvama idiomima kritički odsljkava sredi- nu, osuđuje primitivnost, glupost i intelektualnu ispraznost i izvještačenost.

4.4. Petar Kočić

Jazavac pred sudom
(odlomak)

1. "DAVID: E, moj gospodine, ne d'o ti bog š njom živiti. ... Ama, ne znam, glavati i velevlašni gospodine, koji me đavo natenta da se udovicom oženim.
2. PISARČIĆ: Zar si udovicu oženio?
3. DAVID: Kako reče?
4. PISARČIĆ: Zar si udovicu oženio, pitam te?
5. DAVID: Tako ti mladosti, dijete, ne uplići se u razgovor kad ništa ne znaš. "Zar si udovicu oženio?..."
6. SUDAC: Vas se dvojica ne razumijete. Mene ćeš ti bolje razumjeti. Je li te ta tvoja žena, naime sadašnja, oženila kao udovica ili kao djevojka?
7. DAVID (začuđeno): Ama, gospodine, nemoj barem ti biti budala! Kako će mene moja rođena žena oženiti?!
8. PISARČIĆ (napreže se ozbiljno da razjasni Davidu): Je li ta tvoja žena, naime koju sad imaš, je li, pitamo te, bila prije oženita?
9. DAVID: Žena oženita! (Krsti se začuđeno i hoda po seobi.) Žena oženita! Ama, zar se u vašoj zemlji žene žene?
10. SUDAC (dugo razmišlja): Koliko je stara ta tvoja žena?
11. DAVID: Pa ima jedno trideset godina s jedne strane, a...
12. PISARČIĆ: No, mlada je još. ... onda si je mora' djevojkom oženiti.
13. DAVID (uprepastio se od čuda): Ama šta je tebi? Kako ću ja ženu djevojkom oženiti? Šta bi to onda bilo? ... Što ću ja ženi djevojku dovoditi!
14. SUDAC (trže se): A, sad znam! Jesi li je doveo kao udovicu ili kao curu?
15. DAVID: E, sad i ja znam! Dov'o sam je k'o udovicu. ..."

Ometenost komuniciranja u tim replikama uvjetovana je različitim kodovima na leksičkoj razini kojima se služe sugovornici. U standardnom štokavskom leksičkom kodu glagoli (*o*)ženiti (*se*), *udati* (*se*), *udavati* (*se*) strogo su distribuirani u odnosu na vršioca radnje i spol. Glagol (*o*)ženiti regira s akuzativom i instrumentalom. Radnja se odnosi na mušku osobu, vršilac je netko drugi. Ako je aktivan vršilac radnje sâm ženik, upotrebljava se i povratna zamjenica. Rekcija je instrumentalna. Za žensku osobu upotrebljavaju se glagoli *udati*, *udavati* (*za koga*). Osobna aktivnost udavače izražava se povratnom zamjenicom. Rekcija je akuzativna s prijedlogom *za*.

David ima taj kôd-u svom jezičnom osjećanju. U Suca i Pisarčića ne postoji ograničenost distribucije uz glagol *oženiti* u odnosu na vršioca radnje.

Opis:

Iznenadno se 1. replici kontrastira idiolekatski kôd 2. replike. David spontano primjećuje razliku i provjerava kôd (3). Pisarčić pitanjem potvrđuje svoj i Sučev kôd (4). Govorna aktivnost 6–15. replike usmjerena je na usaglašavanje kodova i ima metajezičnu funkciju. Nesporazum kulminira u 7, 9. i 13. replici. Pokušaj prekodiranja (10, 11), novi

kôd dobiven sinonimskom supstitucijom *oženiti* → *dovesti* (14) omogućio je komuniciranje (15).

Interpretacija:

Pisac se koristi razlikom u kodovima i dramski je akcentira. Nesporazum strukturira dramskim kompozicijskim postupcima (ekspozicija, peripetija, kulminacija, rasplet). Davidovo ponavljanje opozitivnog kôda (5, 7, 9, 13) intenzivira nesporazum koji tako dobiva ekspresivne odlike začuđenosti i poruge. Ekspresivnost je objašnjena u didaskalijama te označena interpunkcijski *!*, *?*, *?!*. Metajezična i ekspresivna funkcija prožimaju se i u kontekstu su nosioci veće količine i vrijednosti poruke.

Utvrđivanje i ovjeravanje kôda, poruke i njezine funkcije odgovara II. u konstrukcijskom modelu primjene komunikacijske metode.

4.5. Branislav Nušić

Sumnjivo lice

Čin II

Scena XVII (odlomak)

1. "KAPETAN: ... Ima li još što, gospodine Vičo?
2. VIČA: Ima na ovoj strani neki zapis.
3. KAPETAN: Čitaj!
4. VIČA (čita): Protivu zatvora.
5. KAPETAN: Kako reče?
6. VIČA: Protivu zatvora.
7. KAPETAN: Aha, aha, tu može još da bude nešto. Naslov je sasvim politički. "Protivu zatvora". Jer ti novi ljudi su za to da se ukine vojska, da se ukine činovništvo, da se ukinu zatvori... A hoćeš da se ukinu zatvori? Pa dobro pitam ja tebe: (Đoki) gdje bih ja tebe od jutros uhapsio da su ukinuti zatvori? 'Ajd, reci mi, gde bih te držao u apsi? (Vići) Deder da ga čujemo, šta kaže protivu zatvora.
8. VIČA (čita): "U jednu čašu vruće vode metni jednu kašiku gorke soli, rastvori to, ispij i šetaj malo zatim."
9. KAPETAN (razočarano): Pa ovo je ono ... zbog stomaka ..."

Kapetan dekodira osnovno značenje leksema *zatvor* (7). U krugu njegove profesije leksem je jednoznačan. Dekodiranje je istovjetno leksikonskom objašnjenju (*zatvor* = 1. *zgrada u kojoj zatvorenici izdržavaju kaznu*; 2. *kazna lišenja slobode*; sinonimi: *haps* m. i *hapsa* ž. /tur./). Ali kontekst (8) upućuje da je leksem ostvaren distinktivno (sekundarno), da je homonim. Kapetan zbog iznevjerenog iščekivanja mijenja duševno raspoloženje (didaskalija), očituje psihofiziološko stanje psihološkom pauzom (9). Efekt je komičan.

Na tome primjeru vidljiv je stohastički proces dekodiranja (dva pokušaja) i uloga konteksta. Kontekst uvjetuje pomjeranje s osnovnog na sekundarno značenje. Sekundarno se značenje verificira u osnovnom (Saussure). U nekom kontekstu ostvaruje se samo osnovno ili samo sekundarno značenje. On, kontekst, određujući je činilac za svaku poje-

dinačnu jedinicu strukture. Književno je djelo suštinski kontekstualizirano.

4.6. Miroslav Krleža

Maksimilijan Axelrode

(odlomak iz novele Baraka Pet Be)

“Grof Maksimilijan Axelrode, komtur Suverenog malteškog reda, postao je johani-
terski chevalier de justice, u potpunoj gali sa srebrnim krstom, u svojoj četrnaestoj
godini. Mjesto šesnaest plemenitih i viteških predaka na liniji svoga gospodina oca
i svoje gospođe majke, visokorođene kneginje, potrebnih za rang visokog dostojan-
stvenika visokog Malteškog reda, grof Maksimilijan Axelrode brojio je na svojoj
lozi dvadeset i osam perjanica i kaciga pod kojima je već ključala modra krv, pa
kada je veliki priorat Suverenog malteškog reda poslao kabinetskoj kancelariji
Njegova Veličanstva skupocjene povelje sa zlatnim pečatima na visoki i najviši
“Imprimatur”, to bijaše onda veliki događaj kakav se rijetko zbiva na kugli zem-
aljskoj.

...

Tako je grof Maksimilijan Axelrode postao šefom velikog malteškog špitala koji
se sastojao od četrdeset i dvije velike, drvene barake, vlastite električne centrale,
cijele kompanije sestara Crvenog križa, i tako dalje, i tako dalje. Armade su se
gibale sto kilometara na istok, od ratne sezone do sezone, i to je bio rat, i tako
grof Axelrode putuje sa svojim malteškim cirkusom s istoka na zapad od Stanisla-
vova do Krakova i obratno dvije pune godine, a sada je august godine šesnaeste,
sunce grije četrdeset i devet Celzija i situacija je napeta i ozbiljna.”

Književna kritika i školska interpretacija oslonjena na nju ukazale su na karakteri-
zaciju lika aristokrata kao specifičan Krležin stilski postupak. Ovdje se uvodnim dioni-
cama poznate Krležine novele pristupa s pokušajem sintagmatskog i paradigmatškog
opisa i modeliranja u komunikativnom lingvističkostilističkom smislu.

Sintagmatski nizovi jesu sintagme i rečenice s lingvističkim značenjem. Paradigmat-
ski nizovi obuhvaćaju leksik iz skupova sintagmā, leksik rečeničnih skupova, sintagmatski
i rečenični paralelizam po asocijativnom kriteriju sličnosti, istovjetnosti, kontrasta.

Pokusni model:

Sintagmatski nizovi

Paradigmatški nizovi

MAKSIMILIJAN AXELRODE

1. Osobno →

- grof
- komtur Suverenog malteškog reda
- johani-terski chevalier de justice u potpunoj gali
sa srebrnim krstom
- rang visokog dostojanstvenika visokog Malteškog
reda

2. Genealogija →
- gospodin otac
  - gospođa majka, visokorođena kneginja
  - dvadeset i osam perjanica i kaciga
  - modra krv
3. Staleške i dvorske veze →
- veliki priorat Suverenog malteškog reda
  - Njegovo Veličanstvo
  - skupocjene povelje sa zlatnim pečatima
  - visoki i najviši "Imprimatur"

AUTOR O NJEMU

4. 1, 2, 3 → *to* (sinteza)
- 5.
- 1 →
- bijaše veliki događaj na kugli zemaljskoj
  - šef velikog malteškog špitala:
    - četrdeset i dvije velike drvene barake
    - vlastita električna centrala
    - kompanija sestara Crvenog križa
    - i tako dalje
    - i tako dalje
  - putovati sa svojim malteškim cirkusom

Opis i interpretacija:

Odrednice s lijeve strane konkretiziraju se ("preslikavaju se") na desnoj strani prema tekstovnom predlošku. Strukture na desnoj strani jesu sintagme sa subjekatskim, atributivnim, apozicijskim, predikatskim, objekatskim i adverbijalnim sintaktičkim rečeničnim funkcijama. Ističu se dvije njihove strukturne karakteristike: 1. pretežno pridjevsko-imenički sastav i, 2. višestručnost (složenost). Intencionalno su tako strukturirane i takvom strukturom jesu stilistički funkcionalne.

Svaki je od tih nizova zaseban po značenjskoj bliskosti jedinica. Osim toga, koherentni su 1, 2, 3. među sobom i 4, 5. između sebe. Retorički vrednovani, 1, 2, 3. bili bi označeni "visokim stilom", 4, 5. "niskim stilom". 1, 2, 3. asociraju svijet plave krvi, salona, otmjenosti, ugleda, položaja, viteštva. Karakteriziraju Maksimilijana Axelrodea u sadašnjosti, prošlosti i nagovještaju uvećavanje u budućnosti.

Uvođenje 4. i 5. jest iznevjereno očekivanje. Ne pripadaju tome svijetu, asociraju prostaštvo, grubost, obezvređuju aristokratske atribute. Dva asocijativna područja nesuglasna su, kontrastna su.

U konfrontiranju s 4. i 5. skupovi 1, 2. i 3. mijenjaju vrijednost. Denotativni su do sukoba s 4. i 5., od toga trenutka preobraćaju se. Ni 4, 5. nisu konotativni sami po sebi, postaju to tek u poziciji iza 1, 2, 3. Efekt: Maksimilijan Axelrode ne zaslužuje atribute 1, 2, 3.

Pojedinačni izraz dobiva vrijednost u cjelini, a cjelina preko pojedinačnih dijelova.

4.7. Albert Camus

Stranac
Drugi dio
Glava IV, V (odlomci)

1.

“...predsednik u čudnoj formi reče da će mi glava u ime francuskog naroda biti javno odrubljena. U tom trenutku učinilo mi se da sam proživio osećanje koje sam pročitao na svim licima. Verujem da je to bilo poštovanje. Žandarmi su bili vrlo ljubazni prema meni. Advokat je stavio ruku na moju. Ni na šta više nisam mislio. Međutim, predsednik me upitao imam li šta da dodam. Razmislio sam i rekao: “Ne.” Tada me odvedoše.” (IV)

2.

“To je bila svršena stvar, dobro smišljena kombinacija, utvrđen sporazum protiv koga se baš ništa nije moglo učiniti.” (V)

3.

“Šta me se tiče smrt drugih, ljubav neke majke, šta me se tiče njihov bog, životni put i sudbina koji je čovek izabrao, pošto jedna jedina sudbina treba baš mene da izabere i sa mnom milijarde povlašćenih, koji se kao i on izdaju za moju braću.” (V)

4.

“...ja sam se prvi put predao onoj prijatnoj ravnodušnosti sveta. Iskusiš da je toliko slična mojoj, da mi je posle svega tako bratski bliska, osetio sam da sam bio srećan i da sam to još i sada. I da se samo sve svrši, samo da se osetim manje sam, preostaje mi da poželim da na dan moga pogubljenja bude mnogo gledalaca i da me dočekaju s povcima mržnje.” (V)

Interpretacija je usmjerena na problem komunikacije iz perspektive društvenog i subjektivnog konteksta kako ga vidi književnost apsurda.

Uvršteni odlomci akcentiraju Mersaultovo neostvareno komuniciranje s okolinom, drugim likovima, sa svijetom. Ispovijest je autocentrična. Zahvaća filozofske i moralne nazore te unutarnje doživljajno stanje. Ističe saznanje o paradoksu svijeta, osjećanje izgubljenosti, ravnodušnosti i besciljnosti pojedinca u mnogoljudnoj zajednici. Razlozi su pesimizmu složeni. Potiču iz konteksta ljudske psihologije i društvenog konteksta. Komuniciranje je u modernom društvu opterećeno pokretačkom funkcijom političke, patriotske, religijske, potrošačke, erotske aktivnosti, dobilo je karakter propagande, reklame, ubjeđivanja, suglašavanja, indoktriniranja. Manipuliranje komunikacijom potvrđuje se povijesnim kataklizmama našega vremena, diktaturom, prijetnjama, nesigurnosti. Isticanje uvjerenosti u nemogućnost komuniciranja s najtežim se posljedicama odražava na subjektivnoj razini.

Mersault je izašao iz takva konteksta društvene stvarnosti.

Slušajući svoju smrtnu presudu (1) sa spoznajom da je jedino u tome trenutku pošto-

van, ta ga spoznaja preokupira i pobuđuje samopouzdanje. Ne prepoznaje se u presudi. Stanje ravnodušnosti izražava minimalnim bezvoljnim iskazom. Intonacijski ga ostvaruje konkluzivnom kadencom:

“Ne.”

Minimalna količina sredstva i intonacija uvećavaju količinu i vrijednost poruke. Obavijest 2. odlomka istovjetna je s vanjskim kontekstom.

Odlomak 3. korespondira sa završetkom 1. odlomka, Ponovljeno i dva puta redundantno “*šta me se tiče*” podvlači ravnodušnost, ističe otuđenost. Atributi koji komunikacijski znače “treće lice” upotpunjuju obavijest o ravnodušnosti i otuđenosti: “Šta me se tiče smrt *drugih*, ljubav *neke* majke ... *njegov* bog ...

Odlomak 4. apsurdan je traktat o ljudskoj sreći.

Interpretativnom ponašanju čitaoca nameću se problemi vlastite aktivnosti u svijetu u kojem živimo, ponašanja sa saznanjem o nužnom završetku egzistencije, umijeća komuniciranja s okolinom, životne vedrine i dr.

Z a k l j u č a k

Prikazani model konstituiran je kao komunikacijska stilistička metoda. Iz jezične komunikacije i teorije obavijesti uzete su teoretske postavke i činiooci. Služe za analitičku usmjerenost, operativne postupke, te za metajezični terminološki i opisni instrumentarij metode. U strukturiranju rasprave primijenjen je komunikacijski pristup utemeljen na odnosu tzv. podloge i pokušaja tzv. nadgradnje.

Komunikacijska se metoda nadređuje drugim metodama, uključuje sve jezičnostailske razine. Integrira razine jezične strukture i semantičke razine. Po tim je svojstvima kompleksna, globalna, opća. Ostale stilističke metode razlučuju razine. Nasuprot izgrađenim analitičkim postupcima, tim metodama nedostaju postupci sinteze. Odnos komunikacijske stilističke metode i drugih stilističkih metoda sastoji se u međusobnoj zamjenjivosti prednosti i nedostataka sadržanih u uključivosti ili isključivosti analize, odnosno sinteze.

Metoda je primjenjiva u studiju stila.

LITERATURA

Donosi se abecednim redom autorā samo iskorištena znanstvena i stručna literatura u raspravi.

- Delić, Mićo – Kisić, Uglješa: *Miroslav Krleža*, novele. Svjetlost, Sarajevo – Školska knjiga, Zagreb 1976.
- Engelsfeld, Mladen: *Još o stilu Miroslava Krleže*. Umjetnost riječi, br. 1–2, Zagreb 1962.
- Guberina, Petar: *Zvuk i pokret u jeziku*. Matica hrvatska, Zagreb 1952.
- Guberina, Petar: *Problemi ljudskog izraza. Povezanost jezičnih elemenata*. Matica hrvatska, Zagreb 1952.
- Jakobson, Roman: *Lingvistika i poetika*. Nolit, Beograd 1966.
- Jonke, Ljudevit: *Književni jezik u teoriji i praksi*. Znanje, Zagreb 1965.
- Jović, Dušan: *Lingvostilističke analize*. Naučna knjiga, Beograd 1975.
- Lešić, Zdenko: *Jezik i književno djelo*. Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1971.
- Nikolić, Milija: *U svetu znakova*. Novi Sad 1980.
- Ricoeur, Paul: *Živa metafora*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1981.
- Saussure, Ferdinand de: *Opšta lingvistika*. Nolit, Beograd 1969.

Résumé

UN PROCÉDÉ D'ANALYSE LINGUISTICOSTYLISTIQUE
COMPLEXE DU POINT DE VUE DE LA COMMUNICATION LANGAGIQUE

Le modèle présenté est constitué comme une méthode à base d'une stylistique de communication. Les prémisses théoriques et les faits proviennent de la communication langagique et de la théorie de la communication. Ils sont utilisés pour l'acheminement analytique, les procédés opératifs comme aussi pour l'instrument métalinguistique, terminologique et descriptif de cette méthode. Dans la construction de cette méthode a été appliquée l'approche basée sur la communication et fondée sur la soi-disante hypo-structure et sur l'essai d'une soi-disante superstructure.

La méthode de communication est superposée aux autres méthodes, y compris tous les niveaux linguostylistiques. Les niveaux de la structure langagique et les niveaux sémantiques sont intégrés. C'est d'ici qu'elle apparaît complexe, globale, universelle, à l'opposé aux méthodes analytiques existantes qui ne comportent des procédés de synthèse. Le rapport entre la méthode stylistique de communication et les autres méthodes stylistiques consiste dans l'interchangeabilité réciproque des préférences et des défauts existants dans l'exclusivisme et l'inclusivité de l'analyse, et précisément de la synthèse.

La méthode présentée par l'auteur sera applicable dans l'étude du style.